

TOMPA FERENC

ADATOK BUDAPEST ÖSKORÁHOZ

DEUTSCHER AUSZUG SEITE 487

1942 karácsonyára készült el annak a nagyszabású munkának az első kötete, amely a magyar főváros történetét tárgyalja a legelső őskori településtől napjainkig.¹ Ebben az első kötetben már tekintélyes anyaggal szerepel az őskori település történelme is. A kútforrásként szolgáló leletanyag jelentékeny része az utolsó évtizedekből származik. Ez a gazdag gyarapodás egyrészt annak a nagyarányú városfejlesztő munkának köszönhető, amely főként a világháború után indult meg és amelynek folyamán az ősi településnek igen gyakran bukkantak a nyomaira, másrészt annak az éber figyelemnek és ásató tevékenységnek, amelyet a székesfőváros Régészeti és Ásatási Intézete a leletek feltárásával és megmentésével kapcsolatban kifejtett.

A fentemlített összefoglalás természeténél fogva nem adott módot arra, hogy az egyes leleteket és lelőköörülményeiket teljes részletességgel ismertessük. Ezt a hiányt akarjuk pótolni most, amikor egy ismertetés-sorozatban külön is foglalkozunk azokkal a leletekkel, amelyek nemcsak a főváros településtörténetének, hanem a magyar föld őstörténelmének megismeréséhez is értékes anyagot szolgáltatottak.

Ebből a szempontból igen jelentős szerepet játszott az a terület, amely a főváros déli határában, a Duna-jobbparti hegyek lábánál, a folyó mentén terül el és amelyet ma Lágymányosnak nevezünk. Az itt kezdődő síkság ugyanis az Alföld peremterülete, az egymással érintkező tájegységek határvonala. De itt vonul át Középeurópa legnagyobb folyóvizének medre is, amely nem egy őskori kultúrának a vándorlási útját, vagy kulturális hatásának irányát szabta meg. A különböző kulturális hatásoknak ezt a keveredését tükrözik vissza azok a leletek is, amelyek az utóbbi évek folyamán a Lágymányoson előkerültek.

A lágymányosi őskori telepek.

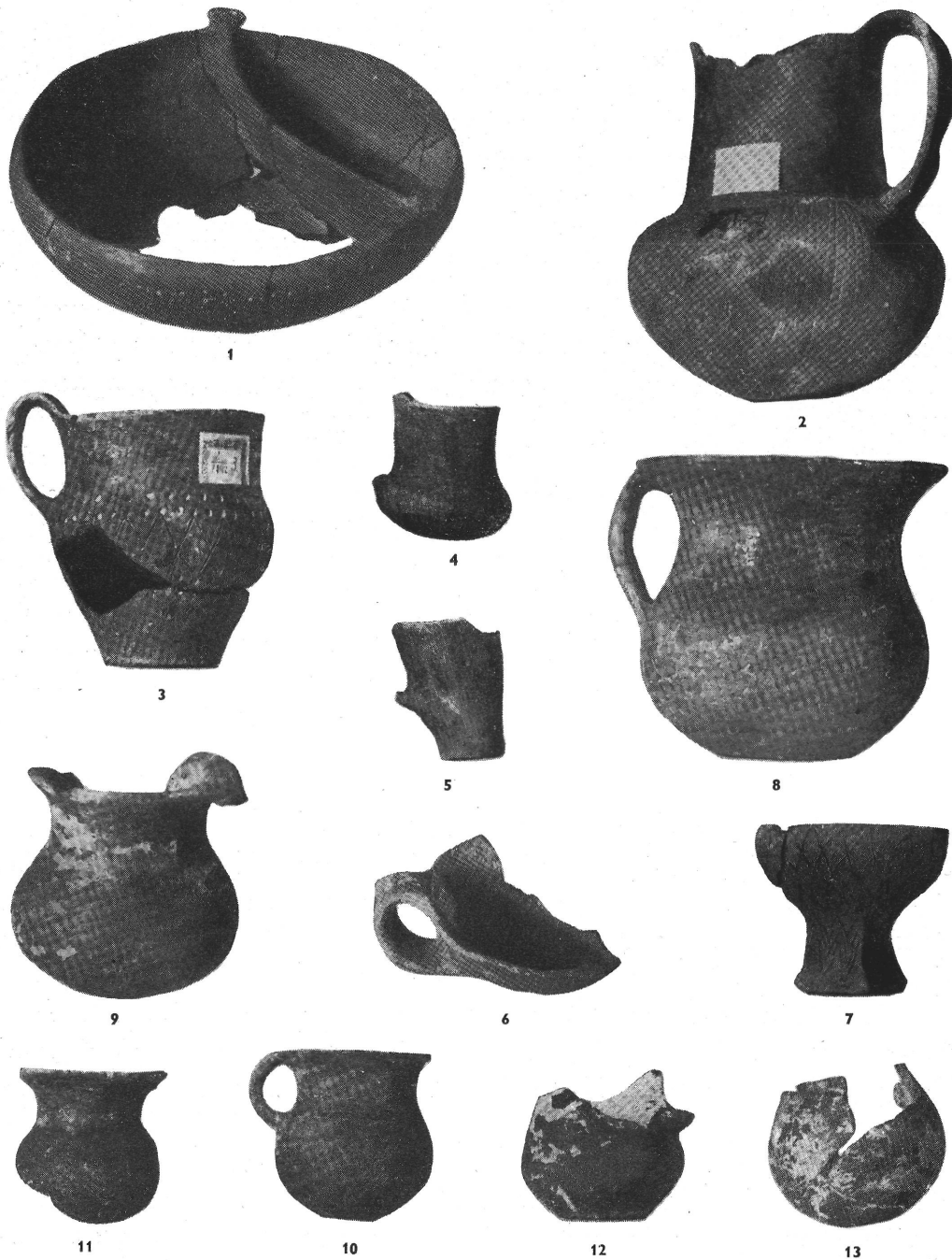
Abból a tényből, hogy a Gellérthegy északi lábánál, a Tabánban már a fiatalabb kőkor derekán, azaz a Kr. e. III. évezred első felében megkezdődött az állandóbb jellegű letelepedés, minthogy a közép-európai *vonaldíszes kerámia kultúrája* itt is megvetette a lábát,² arra lehetne következtetnünk, hogy ez a síkságot kedvelő földművelő kultúra egyidejűleg a Lágymányos lapos területét is megszállotta. Mindeddig azonban ennek az ősi neolitikus kultúrának a nyomai a Lágymányos területén nem mutatkoztak. Amennyiben a kutatás itt ebből a szempontból valóban meddőnek bizonyulna, úgy közelálló az a feltevés, hogy ez a terület a neolitikum első felében és annak a virágkorában még nem is volt alkalmas a megtelepedésre, minthogy az alacsony partmente az abban az időben kétségtelenül nedvesebb klíma mellett meglehetősen vizenyős lehetett, vagy egyenesen árterület volt.

A ma rendelkezésre álló adatok alapján csak annyi állapítható meg, hogy ennek a területnek a legrégebbi telepese a *badeni kultúra* embere volt. A Duna partjának benépesítése tehát itt a Kr. e. III. évezred utolsó szakaszában történt.

* * *

1934-ben, a Budafoki-út és az Andor-utca sarkán, a Tres-vegyészeti gyár építkezésénél néhány sírra bukkantak, amelyek közül háromnak a leleteit a főváros ásatási intézete mentette meg.³ A kuporodott helyzetű csontvázak mellett a badeni kultúra jellegzetes edényeit találták meg, amelyeket az alábbiakban mutatunk be.

1. Teljesen magyarhoni jellegű az a kettősosztatú, behúzott peremű és gömbölyű fenekű tál, (1. kép, 1. ábra) amely a cseh-morva régióból és Alsóausztriából hozzánk is bevándorolt és a neolitikum végén jelentős szerepet játszó badeni kultúrának a magyar földön egyik legtipikusabb képviselője. A tál peremhajlatán ugyancsak jellegzetes badeni kulturális díszítő elem, a körülfutó bemélyített lencsealakú díszítés látható. A tál belsejének kb. $\frac{1}{3}$ részét rekeszti el ívelt hajlással az a választófal, amelynek a peremmel érintkező két pontján egy-egy lapos, gomb-szerű fogantyú emelkedik a perem fölé. A tál egyik oldalán egy letört,

1. kép. — 1—7. A badeni kultúra edényei. Budapest, Lágymányos.
8—13. Bronzkori edények. Budapest, Lenke-út.

eredetileg átfúrt fülnek a nyomai láthatók. A símára csiszolt felület szürkésbarna.

Ez a táltípus, amely mostanáig csak a magyarországi lelőhelyekről ismeretes, profán használatban, mint ételtartó edény is praktikus célokat szolgálhatott. Általában azonban sírokban kerül elő és ezért feltételezhető, hogy inkább temetkezési kultusszal kapcsolatos edénytípusként szerepelt. A tál magassága 9·5 cm, szájátmérője 21 cm.

2. A továbbiakban a badeni kultúra két igen gyakori korszótípusával találkozunk. Az első egy hengeresnyakú füles edény, amelynek szájereme kissé tölcseres, erősen öblösödő, hasa éles törésben válik el a nyaktól, fenéke aránylag kicsi, alig 5 cm átmérőjű. (1. kép, 2. ábra.) A hasat sűrűn és szabálytalanul húzgált függőleges bemélyített vonalozás díszíti. A nyakat a perem fölé emelkedő és a vállra támaszkodó szalagfül hidálja át, amely egész hosszában bemélyed és így felső ívelt része úgynevezett »ansa lunátát« alkot. Az edény színe az égetéstől foltos, szürkésbarna. Magassága 18 cm, szájátmérője 9 cm.

A felül ívelt fül nálunk is kedvelt díszítő eleme a badeni kultúrának, de a mi régióinkban idáig még nem talákoztunk a fülformának azzal az elfajzásával, amely a cseh-morva régióban otthonos, ahol az edényfül két csücske valóságos szarvakat alkot.

3. A másik füles edény inkább csupornak mondható, minthogy a nyak szélessége és a has öblösödése között nincsen olyan feltűnő aránytalanság. (1. kép, 3. ábra.) A perem felé szeliden ívelő nyakra az edény magasságából egyharmad rész esik. Ennek megfelelően a hasi rész is mérsékelten szűkül a 6·5 cm átmérőjű fenék felé. A vállon és a hasi rész félmagasságában egy-egy kettős bemélyített lencsesort találunk, amely azonban nem fut teljesen körül az edény falán, hanem a fül mellett kétoldalt lefutva az alsó és felső sorokat összeköti. A két pontsor között egymáson ferdén keresztül-kasul húzgált hálószerű vonaldísz tölti ki. Ez a bekeretezett díszítés főként a magyar régióban és a Dráva mentén otthonos, ahol a badeni kultúra érintkezésbe került a vučedol-zóki kultúrával, amelynek a keretdíszítés egyik legjellemzőbb kerámiai díszítő eleme. A nyakat áthidaló és a peremet a vállal összekötő szalagfül itt is a perem fölé emelkedik. Az edény színe sötétszürke. Magassága 13 cm, szájátmérője 10·5 cm.

4. A következő edény egy kis bögre, (1. kép, 4. ábra) amely a legközönségesebb edénytípusa a badeni kultúrának. Ennél a kissé viselté, a perem felé tölcésesedő nyakra az edény magasságának $\frac{2}{3}$ része esik és így az öblös, de összenyomott hasi rész szinte egybeolvad a fenékel. A has függőlegesen árkolt, a nyakat áthidaló szalagfül — amint a megmaradt csonkarészek mutatják — eredetileg itt is a perem fölé emelkedett. Az edény színe foltosan szürkésbarna. Magassága 6·5 cm, szájátmérője 5·2 cm.

5. Megint csak a badeni kultúra magyarhoni agyagművességére jellemző edénytípusra bukkanunk abban a merítő edénykében, (1. kép, 5. ábra) amelynek az alakja csonkakúpot mutat, szája és feneke kissé ferdeállású, hiányzó szalagfüle pedig — amint ezt nálunk számos példa mutatja — magasan a perem fölé emelkedve az edényke derekára futott vissza. Ennek az edénytípusnak aránytalanul hosszú, szokás szerint az edény magasságát kétszeresen meghaladó füle ugyancsak ferdeállású. Kétségtelen tehát, hogy az edénykét merítésre, folyadékvételezésre használták, egyébként pedig valamiféle ágasra akasztották. Az edény színe szürkésbarna, magassága 7 cm, szájátmérője 5·5 cm.

6. Ezt követi egy lapos, füles csésze töredéke, (1. kép, 6. ábra) amelynek felső fele kissé íveltén tölcéses, alsó része egybeolvad a fenékel. A csésze egész magasságát áthidaló szalagfül kissé a perem fölé emelkedik. A síma edényfelület sárgásbarna színű. Magassága 5·5 cm. A csésze a kultúra közönséges edénytípusaihoz tartozik.

7. Utolsónak említjük azt a talpas, kehelyszerű edénykét, (1. kép, 7. ábra) amely szokatlanabb formája ellenére mégis stílusosan beilleszkedik ebbe a leletanyagba és ugyanekkor amellet tesz tanuságot, hogy a badeni kultúra agyagművessége mennyire gazdag volt edényformákban. A kehely felső része félgömb alakú, talapzata pedig csonkagúlatot mutat, amelynek éles élei között a gúla oldalai kissé homorúak. A talapzat az egyik oldalon vízszintesen át van fúrva.

A kehely öblös részén ismét találkozunk a ferde, bekarcolt hálódíszítéssel, míg a talapzaton hármassal, párhuzamosan egymásba mélyedő és hegyeivel lefelé álló farkasfogdíszítést látunk. Edényünk abban is elüt a társaitól, hogy felülete kívül érdes és vöröses, míg belül síma és szürkészínű. Magassága 8 cm, szájátmérője 11 cm.

A badeni kultúrát és agyagművességét a magyar régióban alig másfél évtizede kezdjük behatóbban megismerni. Azóta már nem egy meglepetést okozott a szakköröknek ez a formagazdag agyagművesség, amelynek eredetére és kialakulására vonatkozólag még mindig megoszlanak a vélemények. A magam felfogását erre vonatkozólag már több ízben kifejtettem, így legutóbb a Budapest történetét tárgyaló összefoglaló munkában.⁴ A kultúra fejlődéskéességét mutatja, hogy amikor vándorlásában eléri a magyar régiót, az itt talált kultúrák hatása alatt új edénytípusokat is alkot, minő pl. a kettős osztatú tál, vagy a most bemutatott talpaskehely. Ez utóbbinak az előképei kétségtelenül a tiszauigi típusú szögletes talapzatú tálak voltak, amelyeken ugyanekkor a lencsedísz, meg a keretdíszítést is megtaláljuk.⁵

A formákat és a díszítést a badeni kultúra nem veszi át szolgálilag, hanem azoknak a saját ízlése szerint való jelleget ad. A sajátos és az új környezetben szerzett kultúraelemeknek és szokásoknak ez a keveredése megmutatkozik a kultúra temetkezési ritusában is, mert a sírmezőiben hol kuporodott helyzetű csontvázás sírokkal, hol meg égetéses urna-sírokkal találkozunk. Talán ennek az alkalmazkodó képességének tulajdonítható, hogy ez az idegenből jött kultúra aránylag rövid idő alatt szinte felszívódott a hazai ősi kultúrákban.

Végül meg kell még említenünk, hogy az egyik sír földjében egy kis erősen oxidálódott rézhuzal töredéke került elő. A leletanyaghoz való tartozása, sajnos, nem feltétlenül bizonyos, de nem tekinthető kizártnak sem, minthogy a neolitikum végén a badeni kultúra már ismerte ezt a fémet, amint ezt már ausztriai sírleletek is kétségtelenül bizonyítják.⁶

A lágymányosi sírmező ezzel az anyaggal bizonyára nem merült ki és ezen a területen, ha arra alkalom adódik, még tovább gazdag sírokra lehet számítani.

* * *

Mostani ismereteink alapján arra kell következtetnünk, hogy a *Lágymányos* és a hozzá csatlakozó *Kelenföld* fokozottabb méretű benépesedése csak a bronzkor első felében, pontosabban a Kr. e. XVIII. században kezdődött meg. Erre utalnak azok a leletek, amelyek ezen a területen lakótelepekről kerültek elő, valamint azok az urnasírok,

amelyeket még 1854-ben Erdy János tart fel a kelenföldi keserűvízforrások közelében.⁷

A lakótelepekre vonatkozólag, eltekintve a szórványos és nem rendszeres feltárásból származó leletektől, az első megbízható adatokat Nagy Lajosnak a *Lenke-úti* református templom területén és környékén 1928-ban végzett ásatásaiból nyerjük.⁸

Az ásatások alkalmával mintegy 30 gödröt tártak fel, amelyeknek jórésze azonban nem tekinthető lakógödörnek, minthogy kisebb méreteik következtében lakhatásra nem is lettek volna alkalmasak. Ilyen kis méretű gödrökkel gyakran találkozunk még földbe mélyített putrikban is, bennök nem egyszer hamut, tüzelési nyomokat találunk. Ezek tehát földbe ásott légjárástól védett tűzhelyek, aminőket már a fiatalabb kőkorból is ismerünk. Később, a bronzkor derekán a fából épült szögletes házak belsejében ezeket a tűzhelyeket lesározott és inkább magasabbra emelt tűzpadok váltják fel, amelyeken igen leleményesen megépített főzőedényeket és sütőrostélyokat használtak.⁹

Mindamellet még a korai vaskorban is találunk földbemélyített, gödørszerű tűzhelyeket, főként olyan átvonuló szállásokon, ahol nem állandó jellegű megtelepedésre rendezkedtek be. Ilyeneket magam is találtam a Zemplén megyei Megyaszón, a nagy kiterjedésű késő bronzkori sírmező területén. A belőlük előkerült kora vaskori edénytöredékek is amellet tanuskodtak, hogy ezeknek a tüzelőhelyeknek a sírmezővel semmi összefüggésük sem volt és az ideiglenes tartózkodás itt későbbi időben történt.

A lakótelepek kisebb gödreinek egyéb rendeltetése is lehet. Egy részük élelmiszert tároló verem volt, mások pedig mint hulladékgödrök szerepeltek. A Lenke-úti gödrök jó részét is ez utóbbiak közé kell sorolnunk, mert belőlük cserepek és konyhahulladékból származó csontok kerültek elő.

Nagy Lajos ezen a területen kuporodott helyzetű csontvázas sírokat is talált, sajnos, mellékletek nélkül. Ily módon a sírok összefüggését a lakóteleppel nem lehet kétséget kizáró módon megállapítani. Az összetartozás lehetősége nem kizárt dolog, de rá kell mutatnunk arra is, hogy abban a kultúrában, amelyről a lakótelep leletei tanuskodnak, a Duna jobbpartján abban az időben már inkább a hamvasztásos temetkezés

kezdezt meghonosodni. Egyelőre meg kell elégednünk annak a megállapításával, hogy a koponyákon mutatkozó zöldes foltok, amelyek csak időközben teljesen elmállott bronztárgyaktól keletkezettek, valamint az alvó helyzetű temetkezési rítus a sírok bronzkori eredetét igazolja. Itt kell rámutatnunk arra az őskorban nem ismeretlen, de nálunk eléggé szokatlan jelenségre is, hogy a feltárás alkalmával rituálisan eltemetett kutyák csontvázaira is rábukkantak. Az előzetes ismertetés keretében ez utóbbiakról már bővebben megemlékeztem.

Áttérve a leletanyag ismertetésére, bevezetésként megállapíthatjuk, hogy miként a korai bronzkori telepeinken általában — itt is főként kerámiai anyaggal találkozunk. Bronzeszköz — fegyver vagy ékszer telephelyen rendszerint csak olymódon található, ha már az abban az időben elkallódott. Az értékes fémanyag még a sírmellékletek között is csak ritkábban szerepel. Ezek nagyrésze öröklődött, a szülőktől az utódokra szállt, vagy más módon cserélt gazdát, a kopott, vagy törött fémtárgyat pedig újból beolvasztották és nyersanyagként felhasználták. Ezért olyan kevés aránylag a bronzkor elejéről reánk maradt bronztárgy és hosszú élettartamuk miatt, csak az egyéb leletekkel, főként a kerámiával való összefüggésükkel teszik lehetővé a pontosabb kormeghatározást.

Annál gazdagabb azonban a Lenke-úti telep kerámiai anyaga, amelynek értékét növeli, hogy szinte minden darabja számot ad a Duna menti korai bronzkori kultúránk származásáról, illetőleg azokról a kultúrhatásokról, amelyeknek eredőjeként ez a kultúra kialakult.

Amint erre már többször rámutattam, bronzkori kultúránk, helyesebben annak egyes kultúracsoportjai, helyben alakultak ki, gyökereik még a hazai fiatalabb kőkori kultúrákba nyúlnak vissza, kifejlődésüket és bizonyosfokú átalakulásukat azonban idegen kultúrák hatásának köszönhetik. Valójában nem más ez, mint egy népi keveredés, amelynél a helybenmaradt őslakosság bevándorlott idegen elemekkel gyarapodott és részben megőrizvén ősi sajátosságait, helyetadott azoknak az új kultúrhatásoknak is, amelyek érvényesülési területeik szerint az egyes kultúracsoportoknak helyi színezetet adtak. Ez a folyamat összefüggésben állott azzal a nagyarányú népvándorlási mozgalommal, amely a fiatalabb kőkor végén megváltoztatta egész Középeurópa kulturális képét és népi, faji összetételét is, amelynek következtében új kultúrák és

bizonyára új népek is keletkeztek. A leghatékonyabb volt ezek közül az északi kultúrák déli irányú vándorlása, valamint a nyugatról kelet felé törő *harangalakú edények kultúrájának* a Közép-Duna vidékén való megjelenése. Mindkét kultúrahullám elérte hazánk területét és jóllehet hatóerejükből itt már olyan nagymértékben veszítettek, hogy a helyi kultúrákat megsemmisíteni, vagy helyükről kiszorítani nem tudták, de sajátos kultúrjavaikkal azokat kétségtelenül megtermékenyítették. Megjelenésükkel kapcsolatban nem beszélhetünk tehát hódításról, hanem legfeljebb csak beszivárgásról, illetőleg bevándorlásról, amelynek idővel egy asszimiláció lett a következménye.

A Tisza vidékén ez az átalakulás egy erőteljesebb belső fejlődés következtében már az évezred fordulón és láthatóan kevesebb zökkenővel következett be. Az ottani helyi csoportokban éppen ezért a hazai bodrogkeresztúri rézkori kultúra sokkal hangsúlyozottabban érvényesül. Mint-hogy azonban főként a Dunamente és a Dunántúl volt az idegen kultúrhatások találkozóhelye, az átmenet és a fentvázolt kultúrhullámok leülledése valamivel hosszabb ideig tartott és ezért találkoznak itt például az úgynevezett kispostagi csoportban is olyan elemek, amelyeket a Duna jobbparti vidékén még a korai bronzkorba sorolunk, a Tiszántúlon azonban már a II. periódus kezdetét jelzik. A két kultúracsoport szorosabb kapcsolatainak időpontját ennek megfelelően a Kr. e. XVIII. századra tehetjük.

Ebből az időből származik a Lenke-úti lakótelep kerámiai anyaga is, amely egyébként mindenben alátámasztja azokat a kulturális keveredésre vonatkozó megfigyeléseinket, amelyekről a fent elmondottakban számot adtunk.

Edényeink jórésze egyszerű fülesbögre, vagy szilke, amelyeknél a keskeny, csaknem kerek átmetszetű fül a peremből indul ki és a has felett a vállra támaszkodik, tehát a kissé ívelt nyakat áthidalja. Ezzel a nyakat áthidaló füllel a Tiszamenti korai bronzkori kultúrában is találkozzunk, de ott ugyanekkor igen kedvelt díszítőelem, — mert praktikus célokat legfeljebb csak a felfüggesztésnél szolgálhat, — a perem alatt, vagy a vállon alkalmazott két kis fülecs. Ez utóbbi még a bodrogkeresztúri kultúrából átvett örökség és ezért nem találkozunk vele a jórészt más összetételű dunántúli korai bronzkori csoportban, ahol inkább a badeni kultúra, vagy méginkább a harangedény-kultúra fülformái érvényesülnek.

1. Már első edényünk is teljes egészében a harangedény-kultúra megszokásosabb edényformáját mutatja. (1. kép, 8. ábra.) Az edény profilja a tölcséres peremtől az összeszűkülő nyakon és a kidomborodó hason át egészen a hirtelen szűkülő fenékig egyetlen törés nélküli ívelt vonal. A sárgásbarna felület dísztelen, de símára csiszolt. Magassága 12·5 cm, szájátmérője 13·2 cm.

A harangedény-kultúra hatása mutatkozik meg még az alábbi öt edénykén is, amelyeknél azonban a profil ívelése a vállnál már kis törést mutat, a hasi rész pedig gömbölyű. Ezt az edényformát, amelynek egyik jellegzetessége a kihajló szájperem, a harangedény-kultúra hozza a Dunántúlra, de semmi esetre sem mint sajátos kultúrelemét, mert ezt még vándorlásában a Duna felső szakaszának vidékén részben a *zsinórdíszes kerámiától* vette át. Ez utóbbi hatását nálunk csak ilyen közvetett úton tudta érvényesíteni, jöllehet Középeurópában tőlünk nyugatra, illetőleg északnyugatra ez a kultúra a neolitikum végén igen jelentős szerepet játszott. Közvetett hatását látjuk a Fertő-vidéki Oka-Sarrodi csoport füles bögréinél is, amelyeknek egyik sajátossága az igen kurta nyak.¹⁰

2. Edényünknel a szájperem erősen kihajlik, a nyakat áthidaló fül letörött. A síma dísztelen felület sötét szürkésbarna. Magassága 9 cm, szájátmérője 7·8 cm. (1. kép, 9. ábra.)

3. Hasonló, aránylag kurtanyakú bögre. Síma felülete szürkésbarna. Magassága 6·8 cm, szájátmérő 6·3 cm. (1. kép, 10. ábra.)

4. Erősen kihajló peremű bögre, füle letörött. Színe foltos szürkésbarna. Magassága 6·2 cm, szájátmérője 6 cm. (1. kép, 11. ábra.)

5. Vastagfalú fülesbögre, amelynek pereme és nyaka hiányzik. Füléből is csak az alsó csonka rész maradt meg. Színe szürkésbarna. A töredék magassága 6·2 cm. (1. kép, 12. ábra.)

6. Hasonlóképen csonka edény, amelyből csak a gömbölyű hasi rész van meg. Színe ennek is szürkésbarna. Magassága 6 cm. (1. kép, 13. ábra.)

A továbbiakban bemutatott edények ugyancsak idegen hatás érvényesülését igazolják, amely a szudéták övében a mi korai bronzkori kultúráinkkal egyidőben kifejlődött *aunjetitzi kultúrának* tulajdonítható. Egyik jellegzetessége ennek a kultúrának, amely a bronzkor I. periódusá-

nak a végén, de különösen a II. periódusban jutott honi kultúráinkkal élénkebb érintkezésbe, hogy az edények hasi részének legszélesebb része közvetlenül a fenék felett öblösödött ki és ott többnyire élt alkotott. Edényeink ha nem is követik híven ezt a formát, de minden esetre a nyugati szomszédságból kölcsönzik az új alakot, amelyet a honi agyagművesek a saját ízlésük és szokásuknak megfelelően alkalmaztak.

7. Letört peremű bögre, a fenék felett ülő hasi résszel és a hosszúkásabb nyakat áthidaló füllel. Fenekén egy kis köldökszerű behorpadása van (omphalos). Síma felülete sötétszürke. Magassága 6·8 cm. (2. kép, 14. ábra.)

8. Hiányzó peremű és nyakú bögre, amelynek hasi része szinte csonkakúpot mutat. Fala vastag, színe világosszürke. Magassága 6·7 cm. (2. kép, 15. ábra.)

9. A következő bögre hasi része nagyon hasonlít az előbbihez. Nyaka ívelt, pereme kihajló és az ebből kiinduló fül áthidalja a nyakat. Színe szürkésbarna. Magassága 6·9 cm, szájátmérő 6·1 cm. (2. kép, 16. ábra.)

A Vág-völgyében és ettől keletre a Duna északi partvidékén érvényesült leginkább az aunjetitzi kultúra hatása, amely itt egy helyi színezetű csoport, az úgynevezett *magyarádi kultúrának* a kialakulására adott alkalmat. Valószínűnek látszik, hogy a természetesnek tekinthető szomszédos kultúrhatások mellett bizonyos népi keveredés is együtt járt ennek a helyi csoportnak a keletkezésével. A bronzkor II. periódusában a magyarádi kultúra megjelenik a Dunántúl felső felében is, ahol azután érintkezésbe kerül a felsődunántúli mészbetétes kerámia ebben az időben kialakuló kultúrájával. Egyik jellegzetessége ennek a kerámiának az ívelt nyak, amelytől élesen elválnak a domború váll, míg a hasi rész egyenletesen, vagy szelid ívelésben szűkül a fenék felé. A nyakat áthidaló fül itt is megtalálható, amelynek felső részén újból megjelenik a badeni kultúra kétcsücskű *ansa lunátás* díszítése.

10. Ebbe az edénycsoportba tartozik következő füleskorsónk is, amelynek a vállán a fül két oldalán mutatkozó 3—3 lencseszerű bemélyített díszítése ugyancsak amellet tanuskodik, hogy ennek a csoportnak a kialakulásánál a badeni kultúrának is nagyobb szerepe jutott. A töredékes edény síma, fénylő felülete szürkésbarna színű. Magassága 12·3 cm. (2. kép, 17. ábra.)

11. Hasonlóképen ide soroljuk azt a korsótöredéket, amelyből a nyaknak csak egy kis töredéke és a hasi rész nagyobbik fele maradt meg. A vállra támaszkodó fülnek csak a nyoma látszik, míg a hasnak a függőleges, de gondatlanul huzgált, nem egyszer egymást keresztező barázdálása ismét csak a badeni kultúrára emlékeztet bennünket. A töredék színe szürkésbarna, magassága 12 cm. (2. kép, 18. ábra.)

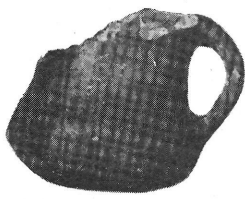
12—14. A következőkben 3 edénytöredéket mutatunk be, amelyek bizonyára ugyanegy edénynek a maradványai. Erre mutat formájuk és díszítésük, amely egy újabb idegen régióból származó, de a magyar honi rézkorban nálunk is meghonosodó úgynevezett *vučedol-zóki kultúra* agyagműves díszítő elemeinek a továbbélését igazolják. Ez a kultúra, amely még az északi, illetőleg a cölöpépítményes kultúrákkal állott összefüggésben, a neolitikum végén a Dráva-vidéken alakult ki és később onnan terjedt el a magyar régióban, de főként a Dunántúlon, ahol a bronzkori mészbetétes kerámia kialakulásának egyik főtényezője lett.

Cserepeinken még szinte ősi tisztaságában őrizte meg eredeti sajátos díszítő motívumait: a bekarcolt, mészanyaggal kitöltött és még fogazással is hangsúlyozott keretdíszítést, amelyben egy párhuzmos vonalokból álló keretdíszítést látunk. A szalagfüles cserép mutatja, hogy az edényke erősen profilált volt, tölcéses nyaka élesen vált el az öblös hasi résztől, amelyet még a vállon körülfutó és helyenként függőleges vonalkázással összekötött, párhuzamos vonalak is díszítettek. A finoman csiszolt felületű töredékek színe sötétszürke. (2. kép, 19—21. ábra.)

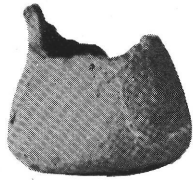
15. Hazai edényformával találkozunk abban a »svéd sisakra« emlékeztető tálban, amelynek a nyaka ívelt, szájereme túlzottan kihajló, hirtelen szűkülő feneke a nyaktól éles törésben válik el és a nyakat egy fül hidalja át. A tál fenekét köldökszerű behorpadás díszíti. Színe világossárga. Magassága 6,5 cm, szájátmérője 20 cm. (2. kép, 22. ábra.)

Ez a tálforma, amely a Tisza vidékén otthonos, de később készséggel veszi át a dunántúli mészbetétes kerámia is, kétségtelenül igazolja, hogy a Lenke-úti lakótelep élete erősen belenyúlott a bronzkor II. periódusába.

16—17. Még két edénytöredékről kell megemlékeznünk, amelyek azonban már feltűnőbb jellegzetességet nem mutatnak és szorosan

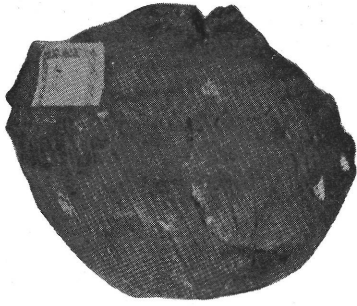
14

15

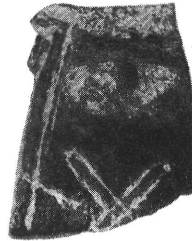
17

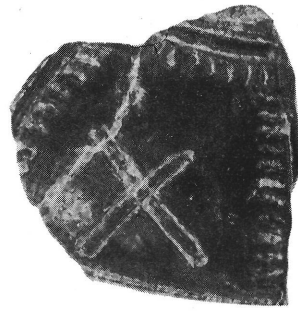
18

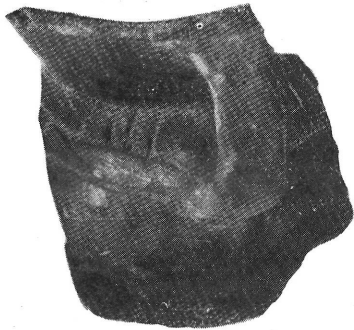
16

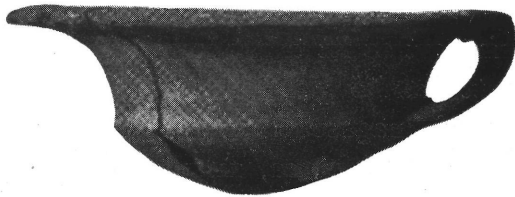
19

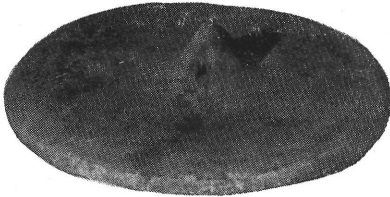
20

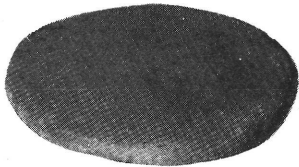
21

22

24

23

25

26

2. kép. — 14—26. *Bronzkori leletek. Budapest, Lenke-út.*

beletartoznak az eddig tárgyalt leletanyagba. Az egyiknek szájpereme kihajló, ívelt nyaka beleolvad az öblös hasba. Színe sötétszürke, kissé fényezett. A bögrének csak az egyik fele maradt meg, magassága 8·3 cm. A másik edénytöredék ehhez teljesen hasonló. Színe az égetéstől foltos vörösszürke.

Már a Tisza-mentén a korai bronzkori *nagyrévi kultúrában* is gyakran találkozunk lapos vastag, korongszerű, agyagból készült edényfedőkkel. Minden valószínűség szerint erre az eredetre vezethető vissza a Lenke-úti telepen előkerült 3 agyagfedő is.

18. Az elsőnek a színe az égetéstől foltos, sárgásszürke. Átmérője 10·8 cm, vastagsága 1·5 cm. (2. kép, 23. ábra.)

19. A másodiknak a közepén egy csúcsos átfúrt fogantyúja van. Színe szürkésbarna. Átmérője 15 cm, vastagsága kb 1 cm. (2. kép, 24. ábra.)

20. A harmadik kis fedő szélefelé megvékonyodik és közepén aránylag nagy bütyökszerű fogantyúja van. Színe sárgásszürke, átmérője 7 cm. (2. kép, 25. ábra.)

21. Az agyagtárgyak közé kell sorolnunk azt az aránytalanul vastag orsópörgettyűt is, amelynek egyik fele domború és az átfúrása körül itt még egy vastagabb pereme is van. Színe sárgásszürke. Átmérője 4·5 cm. (2. kép, 26. ábra.)

22. Telepünkön előzőleg a badeni kultúra embere is megfordult, amint ezt az itt talált és a kultúrára annyira jellemző már fent is ismertetett merítő pohár is bizonyítja. A nyulánktestű, csonkakúp alakú pohár felmagasodó csonka füle kb. ugyanakkora, mint maga az edényke. Színe szürkésbarna, magassága 7·2 cm. (3. kép, 27. ábra.)

A Lenke-úti leletanyag ismertetését az itt előkerült csontanyaggal zárjuk le, amelyek közül említést érdemel egy lekoptatott hegyű, hasított csontból készült törszerű eszköz, amelynek hossza 18 cm, egy ehhez hasonló 13 cm hosszú csontszerszám, továbbá részben munkált őz és szarvasagancs töredékek.

A Lenke-úti telep ezzel az ásatással még nem merült ki és így megvan a lehetősége annak, hogy a telep őstörténetére vonatkozólag a református templom környékéről még további adatokat szerezhessünk.

3. kép.

27. A badeni kultúra edénye. Budapest, Lenke-út. — 28-35. Bronzkori leletek. BEAC sportpálya.

A lágymányosi leletanyag harmadik csoportja bizonytalan eredetű. Nem ásatásból, hanem gyűjtésből származik. Állítólag akkor került elő, amikor a BEAC sportpályát építették és a Fővárosi Múzeum Mihalik Sándor gyűjteményéből vásárolta meg.¹¹

Utólag már nem állapítható meg, hogy a kerámiai anyagot lakótelepen vagy sírokban találták-e, de egyébként az anyag annyira összetartozó, hogy ugyanazon helyről való eredete kétségtelennek látszik. Az edények az úgynevezett *kisapostagi csoportot* képviselik és ennek megfelelően, miként az előbb tárgyalt leletanyag, a bronzkor II. periódusához tartoznak. A két lelőhely különben is egymás közvetlen szomszédságában fekszik és így fennáll az a lehetőség is, hogy itt voltaképpen ugyanazon lakótelepről van szó.

Az itt előforduló egyes edényformákra vonatkozólag is általában utalnunk kell a fent elmondottakra.

1. A nyugati zsinórdíszes kerámiának a harangedény kultúra közvetítésével nálunk is megmutatkozó hatása jelentkezik azon a füles bögrén, amelyet már »Budapest történetében« is bővebb ismertetéssel mutattunk be és amely rokonságot tart a nyugatmagyarországi, illetőleg ausztriai »*Litzen kerámiával*«. (3. kép, 28. ábra.) A gömbölyű hasi rész éles töréssel válik el a tölcséres, csonkakúpalakú nyaktól, amelynek perem alatti felső részét négy körülfutó és egymással párhuzamos, rovátkolt pontsor, úgynevezett álzsinórdísz díszíti. A három alsó sor között egyenlő távolságokban 4—4 bebökődött kis pont tölti ki. A nyakat fül hidalja át. A felület egyébként síma, színe foltos vörösseszürke. Magassága 9 cm, szájátmérője 8·7 cm.

2. Ebből az edénytípusból fejlődött tovább a következő edényfajta, amelynél a hasi rész nyomottabb és legszélesebb részén élt alkot. Ilymódon az edényke a tölcséres nyakkal együtt — amely egyébként a mi edényünkénél letörött — tulajdonképpen 3 csonkakúpból van összetéve. A nyak alatt a vállon és a has élén 2—3 párhuzamos, bekarcolt vonal fut körül, amelyek alatt rovátkolást látunk. Ez a díszítési mód inkább a zóki kultúrára emlékeztet bennünket. Az edény színe szürke, magassága csonka állapotban 4·7 cm. (3. kép, 29. ábra.)

A következő 4 edény már határozottan a harangedény-kultúra edényformáit mutatja.

3. Ívelt profilú, tölcséres szájú, nyakánál kissé összeszűkülő fülesbögre. Színe szürkésbarna. Magassága 7·7 cm, szájátmérője 6·7 cm. (3. kép, 30. ábra.)

4. Kihajlóperemű bögre, amelynél a vállat egy kis kiugrás hangsúlyozza. A has öblös része inkább csúcsos és nem egyenletesen gömbölyödő. Edényünk formájában a nagyrévi *korai bronzkori kultúra* füles bögréivel tart közeli rokonságot. A nyakat itt is fül hidalja át. Színe szürkésbarna. Magassága 7·2 cm, szájátmérője 6·5 cm. (3. kép, 31. ábra.)

5. Öblöshasú, kihajlóperemű bögre, fenekén egy keresztalakú bekarcolással. Ez talán olyanféle tulajdonjegy, mint amilyeneket a nagyrévi tálacskák fenekén festve látunk. Színe sötét szürkésbarna. Magassága 6·5 cm, szájátmérője 6·7 cm. (3. kép, 32. ábra.)

6. Ehhez hasonló bögre, amelynél azonban a perem csak kissé kihajló és az öblös has mélyebben ül. Az edény fenekét kissé benyomták. Füle és pereme csonka. Színe foltos világosszürke. Magassága 6·8 cm. (3. kép, 33. ábra.)

7. Durva kidolgozású kis csésze. Feneke vastag, teste csonkakúp alakot mutat. Az ilyen formájú kis csészékkal már a bodrogkeresztúri kultúrában gyakran találkozunk. Színe világosszürke. Magassága 3·7 cm, szájátmérője 4·5 cm. (3. kép, 34. ábra.)

A leletanyaghoz tartozik még 2 edénytöredék.

8. Az egyik egy tál csonka része, amelynek a nyaka ívelt, pereme kihajló volt. A váll éles törést mutat, az alsó rész csonkakúp alakú. A váll élvonalán függőleges rovátkolás. A peremet a vállal fül kötötte össze. Színe szürkésfekete.

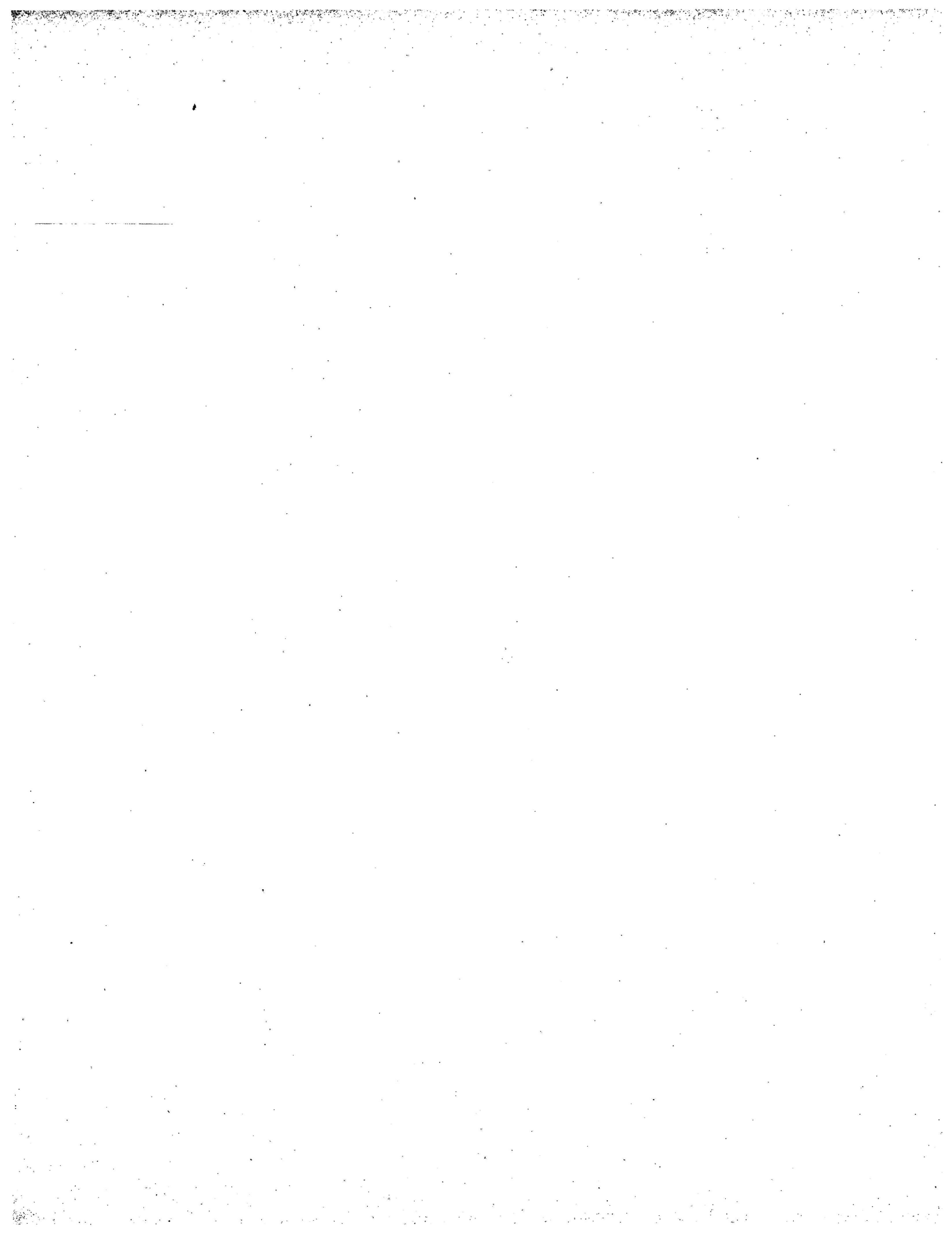
9. A másik egy hasonló edény töredéke.

10. Ebben a leletanyagban is találunk egy kúposan megvastagodó fedőtöredéket, amelynek fogantyúgombja letörött.

A leletanyaggal együtt került be a gyűjteménybe egy vadkan-agyar. De semmi esetre sem tartozik ehhez a korai vaskori leletanyaghoz az a finom faragású csontzabla, amelyet utolsónak mutatunk be és amely állítólag ugyancsak ezen a területen került elő. A zablát már ismételten, legutóbb »Budapest történetében« is bővebben ismertettük.¹²

Már ott rámutattunk arra, hogy ez a csontzabla, amely ebből a típusból úgyszólván a legszebb darabnak mondható, kígyófejes díszítésével, felső végén pedig keresztalakú, kivésett csavartbütykös díszével egyik legjobb bizonyítékunk arra vonatkozólag, hogy bronzkori kultúránk utolsó szakaszában, azaz a IV. periódusban, élénk összeköttetésben állott a mykenei kultúrákörrel, amely jórészt innen kapta spirális ornamentikáját, míg a finom technikát hazai iparosaink a mykenei csont- és fémipartól tanulták el. (3. kép, 35. ábra.)

Lágymányosi anyagunk ezzel egyelőre lezáródott. A főváros Régészeti és Ásatási Intézete tervbe vette a lelőhelyek és ezek környékének folytatólagos feltárását, amikor bizonyára a település módjára vonatkozólag is további adatokat fogunk kapni.

JEGYZETEK

ADATOK BUDAPEST ŐSKORÁHOZ. I. C. TANULMÁNYHOZ.

- ¹ Budapest története. I. k. Budapest az ókorban. Budapest, 1942.
- ² Tompa F.: Budapest története. 25—26. l.
- ³ Tompa F.: Budapest őskora. Tanulmányok Budapest múltjából. IV. Budapest, 1936. 9. l. — Budapest története. 31. l.
- ⁴ Budapest története. I. k. 28. l.
- ⁵ Tompa F. 25. Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn. 24/25. Bericht der Röm. Germ. Kommission. 1934/35. 15. tábla.
- ⁶ Willvonseder K.: Zwei Grabfunde der Badener Kultur mit Metallbeigaben aus Niederösterreich. Wiener Prähist. Zeitschrift. 24. 1937. 15—28. l.
- ⁷ Érdy János, Kelenföldi pogány sírok. Arch. Közl. 2. k. 1861, 29—45. l.
- ⁸ Tompa F.: Budapest őskora, 12—13. l. — Budapest története. 51—52. l.
- ⁹ Tompa F., Bericht. 94. l. 10. és 11. ábra.
- ¹⁰ Patay P.: Korai bronzkori kultúrák Magyarországon. Dissert. Pannonicae. Ser. II. No. 13., Budapest, 1938. 41. l.
- ¹¹ Tompa F.: Budapest története. 51. l.
- ¹² Tompa F.: Budapest őskora. 14. l. V. t. 8. ábra. — Budapest története. 77. l. XIV. t. 4. ábra.